

Gek óp of ván ganzen, oud als de geschiedenis!

C. van Deursen

Nu afschot en vergassing tegen het ganzenvolk rondom Schiphol zijn ingezet en de gakkeraars collectief in de verdomhoek zijn verzeild, schijnt de tijd vergeten waarin mensen werkelijk gek waren op ganzen. Weliswaar op tamme, maar waar anders komen die vandaan dan van hun wilde grijze voorouders? Ganzen zijn al sinds de oudste tijden gefokt. Onduidelijk is, waar hij het eerst als huisdier werd gehouden: in het oude Egypte, Babylon, India, Midden- of Noord-Azië of noordelijk Europa? De oude Egyptenaren vereerden een wilde (Nijlgans) en een tamme gans. De eerste was aan de vruchtbaarheidsgodin Isis gewijd. Egyptenaren kweekten volop ganzen voor consumptie en beelden ze dikwijls op monumenten af.

In „Kulturpflanzen und Haustierte in ihrem Uebergang aus Asien" (1878) schreef V. Hehn over de oorsprong van de gans als huisdier: „De wilde, grijze gans of schierling (*Anser cinereus*), de bekende stammoeder van onze gewone tamme gans, kan in 't begin een zeer gezocht jachtwild aan meren, stromen en in waterrijke streken geweest zijn, zoals het dit tegenwoordig nog is bij de Nomadenstammen in Midden-Azië”.

Toen ze nog ruimschoots en zonder veel moeite te bemachtigen waren, was er geen behoefte ze in gevangenschap te fokken. De daaraan bestede moeite zou ook zinloos zijn zolang een volksstam nog op de onderste treden der “beschaving” stond. Dan paste een vogel, die 28 dagen nodig heeft om te broeden en dan nog een tamelijk lange tijd voor het groot brengen van jongen, slecht in het patroon van hun zwervend bestaan. Toen volksstammen zich in bepaalde streken gingen vestigen, al was het in het begin ook maar voor kortere tijd, konden jonge ganzen gemakkelijk gevangen worden en (met gebroken vleugels?) worden grootgebracht. Stierven de jongen, dan werd de proef herhaald tot het wel lukte, want de wilde gans behoort tot de meest gemakkelijk te domesticeren vogels. De Grauwe Gans broedde niet in het Zuiden van Europa of in Noord-Afrika, maar bereikte alleen in de herfst, met de al volwassen jongen, gebieden rond de Middellandse zee. Het is daarom zeer waarschijnlijk, dat bovengenoemde manier om de gans tot huisdier te maken, in noordelijk Azië en Europa (Noord-Duitsland en Scandinavië) is toegepast, en

niet in de klassieke landen. De Oostaziatische Zwaangans wordt overigens gezien als stamvader voor de Knobbelgans.

Dat de oude Grieken de tamme gans gekend en gefokt hebben vertelt Homerus al. In zijn Odyssee is sprake van 20 ganzen. Op de bezittingen van Menelaos, koning van Sparta, werd het vetmesten van ganzen bedreven. Evenals bij de Romeinen gold ook bij de Grieken de gans als zinnebeeld van waakzaam hoeder van huis en erf. Op graven van huisvrouwen werd vaak een gans afgebeeld, om zo de zorg en waakzaamheid van de gestorvene te symboliseren.

Dat de gans, nadat hij het Romeinse Capitool voor overrompeling door de Galliërs behoed had (390 vóór Chr.), nog in eer en aanzien steeg, is duidelijk. De gakkende redders van het Capitool werden door de straten van Rome gedragen, met purper en goud versierd. De Romeinen hielden ganzen gedurende de legperiode in ommuurde perken, met stenen leg-hokken. Zulke oud-Romeinse fokkerijen werden *chenoboscia* of *anseria* genoemd. De eerste naam geeft aan, dat de Romeinen deze kweekmethode van de Grieken overnamen. De Romeinen Horatius, Palladius en Plinius roemden de fijne smaak van ganzenlevers en melden, dat deze het lekkerst en het vetst werden, wanneer men de dieren 80 dagen lang met gedroogde en daarna in melk geweekte vijgen voerde. Het verkrijgen van bijzonder grote ganzenlevers schijnt in het oude Rome een zeer belangrijke rol te hebben gespeeld. De Romeinse dichter Juvenalis kritiseerde de door honig- en melkmesterij overdreven grote ganzenlevers, die in omvang de grootte van een kleine gans overtroffen, evenals de "Ganzenlever-baronnen". De aanzienlijke Romeinen aten geen ganzenvlees, omdat dat als plebejisch (volks) gold, maar wel weer ganzenpoten, die geroosterd en in een ragout van hanenkammen opgediend werden. Witte ganzen werden boven grijze verkozen en volgens Plinius stonden bij de Romeinen vooral die ganzen in aanzien, die uit Noord-Frankrijk en België vanuit Morini (de naam van een stam die in Caesars tijd in de kuststrook van Noord-Frankrijk en België leefde) de weg naar Rome op hun eigen platvoeten hadden afgelegd. Ook Germaanse, half wilde, witte ganzen werden in Rome erg gewaardeerd, vooral om hun schone, zachte donsveren, die "gantae" genoemd werden. Plinius memoereert, dat bevelhebbers van Romeinse troepen dikwijls werden aangeklaagd, omdat zij niet zelden ganse Cohorten (onderdelen van het Romeinse legioen) uitzonden om ganzen te vangen, in plaats van hen op wachtposten te zetten. "De weelde is zo hoog gestegen, dat de mensen alleen nog willen slapen op een kussen van ganzenveren", voegde hij eraan toe.

Het fokken van ganzen was nogal tegenstrijdig, omdat ze voor gewassen schadelijk waren en gras door hun uitwerpselen bedierven. Niets nieuws onder de zon dus. Ganzeneieren werden vaak door kippen uit-

gebroed, maar door de grootte daarvan kon een kleine kip er maar weinig bebroeden. Ganzenveren hadden een waarde van 5 denariën (ongeveer 1 euro) per pond. Men plukte die ganzen twee keer per jaar: in lente en herfst.

Dat de gans ook in de Germaanse mythologie optreedt, ligt voor de hand: hij was zelfs aan Wodan gewijd. In die Germaanse heidense tijd werden na de oogsttijd aan de goden Wodan en Thor als dank onder meer dieren en veldvruchten geofferd. Aan zulke oogstfeesten waren meestal drinkgelagen en smulpartijen verbonden, waarbij de gans, als gebrad, alweer een rol speelde. Bij de komst van het christendom was het moeilijk, soms zelfs onmogelijk, het volk zulke heidense feesten te ontnemen, het was daarom zaak die te kerstenen door ze slim met een christelijke saus te overgieten. Zo werd het Oogstfeest, het Wodansfeest der Germanen, het latere St. Maartensfeest (11 november), met de daarbij behorende St. Maartensgans. Uit de overlevering is bekend, dat Martinus (geboren 11 Nov. 316, gestorven in 400 of 401 als bisschop van Tours) door ganzen is “verraden”. Toen het volk hem om zijn vele deugden, weldadigheid vooral, tot bisschop koos, wilde hij dat uit bescheidenheid niet accepteren en vluchtte. Toen het volk hem zocht om hem over te halen die benoeming te aanvaarden, verstopte hij zich in een ganzenstal of -hok. De ganzen “vertelden” waar hij zich schuil hield. Ter herinnering aan die gebeurtenis slachtten gelovigen, de St. Maartensgans. De Wodansvogel was gekerstend, maar zijn betekenis bleef. De St. Maartensgans gold in vele streken van Duitsland als geschenk voor de geestelijkheid, net als ganzeneieren.

Als beschermer van veeteelt, akker- en tuinbouw stimuleerde Karel de Grote de ganzenteelt. Hij bepaalde dat jaarlijks 80 ganzen (acas) op iedere grote en 12 stuks op elke kleine pachthoeve moesten worden gehouden. In die tijd kostte een gans 3, later 5 en in het begin der 10de eeuw 8 denariën. (1 denarie = ca. 20 eurocent). Via Noordwest-Europa heeft de ganzenteelt zich later verder naar het Oosten en Zuiden verbreid. Het ganzenborstbeen werd lang geraadpleegd bij voorspelling van het weer en de vruchtbaarheid van het komende jaar. Misschien is dat eerste ook iets voor het KNMI dat, ondanks alle techniek, nogal eens mis kleunt met de weersvoorspelling.